

Milli düşüncəmizin izləri

Bəri başdan deyim ki, bizim universitetdə təhsil aldığımız illərdə "Kaspi"nin üzərindəki "Burjua qəzeti"dir damğasının ucbatından bu mətbu orqanın məram və məqsədindən ətraflı xəbərimiz olmadı. Doğrudur, mühazirədən kənar mülətimlərimiz bizə bəzi həqiqətləri anlatmağa çalışırdılar, amma açıq deyim ki, tələbəliyin də öz qanunları vardı.

Tələb olunmayan bilgilərə bəzən ciddi əhəmiyyət verilmirdi, ağır seminarlar, ciddi sorğular, imtahanlar tənəfüslərdə söylənilən söhbətləri ara sözləri kimi, çox halda unudurdu. Dərslərdə yazılanları, mühazirələrdə deyilənləri öyrənirdik. Yaddaşımıza ilişənlər isə mürgüleyirdi. Dövlət müstəqilliyimizin bərpası, arxivlərin açılması qaranlıq mətləblərə aydınlıq gətirdi. Gizlədilmiş həqiqətlər üzə çıxdı. Hansı dolaylardan, keşməkeşlərdən keçdiyimiz bəlli oldu. Mürgülü bilgilərimiz də oyandı...

1881-ci ildə işıq üzü görmüş "Kaspi"nin indi 135 illiyidir. 38 yaşında fəaliyyəti dayanmış (dayandırılmış - daha doğrusudur-F.X.) və nəhayət 80 ildən sonra yenidən bərpa edilən bu üç əsrin qəzeti günümüzün məhz üç qəzetindən biridir. İstər-istəməz Əli bəy Hüseynzadənin çox sevdiyi misraları məni yenidən uzaqlara apardı, hansı mənəvi-siyasi ovqatdan keçdiyimizi bir daha yada saldı:

*Ucundadı dilimin,
Həqiqətin böyüyü,
Nə qoydular deyəyim,
Nə kəsdilər dilimi...*

Əlbəttə, "Kaspi" rusdilli qəzet olduğundan əvvəllər redaktorları da qeyri millətin nümayəndələri seçilib. Amma onun və mətbəsinin H.Z.Tağıyev tərəfindən alınması və nəşrinin Əlimərdan bəy Topçubaşov kimi bir millət aşiqinə etibar edilməsi qəzeti milli-düşüncəmizin tribunasına çevirdi. "Kaspi"nin müqəddəs vəzifələrindən biri tək-cə Azərbaycanı deyil, Ə.B. Topçubaşovun təbirincə desək, millətindən, dinindən, sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq bütün Qafqaz əhalisinin maarifləndirilməsi olmuşdu.

Əlbəttə, "Kaspi" rusdilli qəzet olduğundan əvvəllər redaktorları da qeyri millətin nümayəndələri seçilib. Amma onun və mətbəsinin H.Z.Tağıyev tərəfindən alınması və nəşrinin Əlimərdan bəy Topçubaşov kimi bir millət aşiqinə etibar edilməsi qəzeti milli-düşüncəmizin tribunasına çevirdi. "Kaspi"nin müqəddəs vəzifələrindən biri tək-cə Azərbaycanı deyil, Ə.B. Topçubaşovun təbirincə desək, millətindən, dinindən, sosial vəziyyətindən asılı olmayaraq bütün Qafqaz əhalisinin maarifləndirilməsi olmuşdu. "Tarixi şəxsiyyətin tarixi" adlı kitabdan oxuyuruq: "...Gündəlik bir qəzet olaraq "Kaspi" Ə.B. Topçubaşovun redaktorluğu dövründə Həsən bəy Zərdabi kimi köhnə qəzetçini, Əhməd bəy Ağayev, Firidun bəy Köçərli, Haşım bəy Vəzirov, Rza bəy Xəlilov kimi mü-kəmməl təhsil görmüş, bacarıqlı qələm sahiblərini, işıqlı ziyalıları öz ətrafına toplayaraq rus dilli, milli düşüncəli mətbuat orqanına çevrildi". Əli bəy Hüseynzadə də İstanbuldan "Kaspi"yə müxtəlif imzalarla yazılar göndərirdi. İsmayıl bəy Qasıralı isə Əlimərdan bəy Topçu-

başova görün nə yazırdı: "Yadda saxla ki... bütün müsəlman dünyasının gözü səndədir".

Ə.B.Topçubaşovdan sonra qısa bir zaman kəsiyində qəzetin redaktorluğu Əli bəy Hüseynzadəyə tapşırılıb. 1907-ci ildən süqutuna qədər isə "Kaspi"nin redaktorluğunu A.Veynberq yerinə yetirib. Təbii ki, qəzetin istiqaməti, ideyası, məqsədi dəyişməyib. Bir fakt da var ki, 1918-ci ildə erməni daşnakları Bakıda törətdikləri qırğınlar zamanı ilk top atəşinə tutduqları ünvanlardan biri də məhz "Kaspi"nin yerləşdiyi bina olub. İstər-istəməz 20 Yanvarda sovet-erməni əsgərlərinin ana televiziyamızın enerji blokunu necə vəhşiliklə dağıtmaqları yada düşür. Eyni xətt, eyni məqsəd-əhali məlumatsız qalsın...

Tədqiqatçılar "Kaspi"ni həm də yarandığı gündən Azərbaycan mədəniyyətinin güzgüsü missiyasını yerinə yetirən mətbuat orqanı kimi dəyərləndiriblər.

oxucunu düşündürməyi və maarifləndirməyi bacardığı üçün də "Kaspi" ziyalıların diqqət mərkəzində idi.

İstər XIX əsrin sonlarında, istərsə də XX əsrin əvvəllərində (Yəni "Kaspi"nin fəaliyyət göstərdiyi zamanlarda - F.X.) yaşamış millətsevər, maarifpərvər, yaradıcı şəxsiyyət çox az tapılar ki, bu qəzetlə bağlılığı olmasın. Görünür, qəzetin ideyası, kütləliliyi, səviyyəsi, tərəfsizliyi, eləcə də cəsəret və dürüstlüyü hər kəsi özünə çəkmə bilirmiş. Mətbuat tariximizin "Kaspi" erası xüsusi dəyərə və əhəmiyyətə malikdir, desək yanlışdır. "Mən millətimi sevirem, çünki anamı sevirem" deyən unudulmaz yazıçı və ictimai xadim Nəriman Nərimanovun məşhur "Nadanlıq" əsəri ilk dəfə 1895-ci ilin yanvarında tamaşaya qoyulmuşdu. "Kaspi" qəzeti bunu "müsəlmanların arasında görünməmiş bir hadisə" adlandıraraq yazırdı: "Nadanlıq" dramı o qədər tamaşaçı cəlb etmişdi ki, teatra

■ Flora XƏLİLZADƏ,
əməkdar jurnalist

Mətbuata qabaqcıl ideyaların aparıcı qüvvəsi kimi baxan, görkəmli publisist, tərcüməçi Hüseyn Minasazov ötən əsrin əvvəllərində yaşayb yaratmışdır. "Publisistika onun əsas fəaliyyət sahəsi olduğundan mahir bir jurnalist, mübariz və yenilməz bir qələm sahibi kimi özünü dövrünün ədəbi ictimaiyyətinə tanıtmışdır" ("Açılmamış səhifələr" kitabından -F.X.). Qori Müəllimlər Seminariyasını bitirmiş, müəllimlik və publisistik fəaliyyətini qoşa aparən Hüseyn Minasazov bir müddət (təqribən 1903-cü ildən) "Kaspi" qəzetində korrektor işləmişdir.

"Kaspi" sadəcə bir qəzet yox, həm də dövrün bir sıra hadisələrindən, olaylardan xəbər tutmaq üçün çox dürüst və dəqiq mənbədir. Mətbuat tariximizdə mühüm yeri olan "İşiq" adlı ilk qadın qəzetini çox halda səhv olaraq qadın jurnalı kimi təqdim edirlər. Hətta bəzən tədqiqatçılar da bu yanlışlığa yol verirlər. Halbuki qəzetin ilk səhifəsində də qəzet sözü yazılıb. Elə bu barədə "Kaspi"də də məlumat var: "Dünən Bakıda Xədicə xanım Əlibəyovanın redaktorluğu ilə həftədə bir dəfə çıxan "İşiq" qəzetinin ilk nömrəsi tatar dilində çapdan çıxmışdır. Qəzetə müsəlman qadın və uşaqların tərbiyəsinə xidmət edən bir orqandır" (22 yanvar, 1911-ci il).

...Nə xoş ki, bu gün "Kaspi" yenidən oxucuların görüşünə gəlir. Bir neçə missiyanı boynuna götürən qəzet söykəndiyi şərəfli ənənəni ləyaqətlə yerinə yetirir. Hətta qəzet içində qəzet də çıxarır "Kaspi"çilər. Bir dəfə demişəm, indi də təkrar etməkdən bir qələm sahibi kimi zövq alıram: qəlibsiz və qərəzsiz qəzetdir yeni "Kaspi"miz. Ona görə də "Kaspi"yə yazmaqdan qürur duyuram. Müəllifləri də çoxdur, əhatə dairəsi də genişdir.

zorla yerləşirdi, hətta əlavə stullar da qoyulmuşdu". Filologiya elmləri doktoru, professor Şamil Qurbanov "Nəriman Nərimanov" adlı əsərində qeyd edir ki, "Kaspi" bu böyük ziyalımıza həmişə səxavətlə yer ayırıb. Ya onun əsərləri bərəsində rəyləri, ya da öz yazılarını dərc edib.

Azərbaycanın ilk ali təhsilli, ziyalı xanımlarından olan Sona Axundova həm də adını ədəbiyyat tariximizə lirik şeirlər müəllifi kimi də həkk etdirib. Onun "Səda" qəzetində dərc edilmiş "Vətənim, vətənim..." xitablı şeirini A.Vaynberq rus dilinə tərcümə edərək qəzetdə dərc etdirmişdi:

Nə xoş ki, bu gün "Kaspi" yenidən oxucuların görüşünə gəlir. Bir neçə missiyanı boynuna götürən qəzet söykəndiyi şərəfli ənənəni ləyaqətlə yerinə yetirir. Hətta qəzet içində qəzet də çıxarır "Kaspi"çilər. Bir dəfə demişəm, indi də təkrar etməkdən bir qələm sahibi kimi zövq alıram: qəlibsiz və qərəzsiz qəzetdir yeni "Kaspi"miz. Ona görə də "Kaspi"yə yazmaqdan qürur duyuram. Müəllifləri də çoxdur, əhatə dairəsi də genişdir. Ənənəni yaşada bilmək ustalıqdır. Müasir "Kaspi"miz də ustadların və peşəkarların redaktəsindən, millət və vətən sevgisindən keçir.

*Vətənim bəxtinə hər dəm çəkirim həsrəti mən,
Sevirəm Vətənimə sərf edilən qeyrəti mən.
Nə səadət Vətənimlə qazanam şöhrəti mən,
Olmaram razı əgər cəhldə qalsa Vətənim,
Vətənim qalsa əgər cəhldə yansın bu tənim.*

Bu şeirin "Kaspi"də dərcindən sonra Sona xanımı şəxsən tanımayan rus şairləri ona müxtəlif şeirlər, nəzirələr yazıblar.

dir. Ənənəni yaşada bilmək ustalıqdır. Müasir "Kaspi"miz də ustadların və peşəkarların redaktəsindən, millət və vətən sevgisindən keçir. Təsisçisini də, redaktorunu da - bir sözlə bütün kollektivini alqışlayıram. Bu 135 illikdə onların da öz əməkləri var. Olmuşları xatırlatmaq, yaşatmaq tək-cə vətəndaşlıq deyil, həm də qələmdaşlıq sədəqəti və borcudur.